

לאור החכמה

לאור חכמתו של רבינו בעל 'אור שמח' ו'משך חכמה'

עלון מס' 3 | פרשת לך לך תשפ"א

שמחת התורה

עומקה של תורה

קנין אברהם בארץ

שאינו מוציא מרשות אחר, ועל כן הבטח בחפץ קונה למרות שאין כאן הוראת בעלות מוחלטת.

ה. את הקנין הרוחני, קנין הגוף, קדושת הארץ התמידית שאינה נראית בעיני בשר, אמר ה' לאברהם לקנות לו ולזרעו, כי היא קדושה שלא נפסקת לעולם, וכיון שהגוף לא היה שייך מעולם לעם אחר הרי זה קנין מהפקר. לכן 'הארץ אשר אתה רואה' תעשה קנין מן ההפקר בראייה 'לך אתננה ולזרעך' בקנין גוף תמידי לדורות.

אך קנין הפירות המשתנה בין ישוב ישראל לגלותו, הוא צריך להיות בכל פעם מחדש, וקניינו הוא מאת יושב הארץ הקודם. על כן כשאברהם קונה את הארץ לקנין פירותיה מאת הכנעני היושב בה הוא נזקק לקנין חזק בהוראת בעלות מושלמת 'קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה' ובזה תחזיק בכל הארץ בקנין המוציא מרשות אחר, אך קנין זה 'כי לך אתננה' ולא לבניך שיצטרכו גם הם לעשות קנין כיבוש מאת העמים היושבים בה. (משך חכמה בראשית יג יד-טו)

ו. עוד יש לומר שקנין הגוף בחזקה לא הועילה לאברהם, כיון שהחזקה לא מורה בעלות כל זמן שהפירות שייכים לאחר והמחזיק אך מהנה אותו ולא מוכיח שהוא עצמו הבעלים, ופירות הקרקע הלא שייכות לכנעני לארבע דורות כמו שנאמר לאברהם 'ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי'.

ברית מילה היא המצווה הראשונה שהצטווה בה אברהם מעבר למה שהתחייבו בני נח, ובהנאה זו שקיבל ממנו ה' נקנתה לו הארץ בקנין כסף, כמו שמבואר בדין ערב (ע"ז סג): שאפשר לקנות בהנאה בקנין כסף לכן אמר לו ה' אחר עשיית מצות המילה 'ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריך', את קנין הגוף התמידי שיועיל גם לדורות, 'נתתי' בלשון עבר כי רק אחר המילה נקנית הארץ. (משך חכמה שם יז ז-ח)

א. קנין קרקע נלמד לדעת רבי אליעזר (בבא בתרא ק.). מאברהם אבינו שנאמר בו 'קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה כי לך אתננה', שכשם שאברהם קנה את הארץ בהליכתו, כך כל קרקע נקנית בהליכה לאורכה ולרוחבה כיון שזה דרך הבעלים ללכת באדמתו כדי לתקנה. בנוסח קנין זה נאמר 'כי לך אתננה' שקניין זה יועיל לאברהם עצמו, אך לא הוזכרו גם בניו.

ב. קנין נוסף מצינו (בבא מציעא קיח.) שהבטח בהפקר קונה, אף לזה יש רמז בקנין אברהם 'הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך' כלומר על ידי הראייה תקנה אותה. ובכאן הוזכר גם הקנין לזרעו. כמו כן יש לתמוה מדוע נזקק אברהם אבינו לשני קנינים על מנת לקנות את הארץ, הראייה וההליכה.

ג. מעלת ארץ ישראל 'אשר עיני ה' אלוֹקֵיךְ בה' היא רוחנית, אף בשעה שיושבים בה עמים אחרים יש בה את סגולתה. ראייה לכך מדברי הגמרא (יבמות סד.) ששרה החשיבה את שנות עקרותה רק מעת שהייתה בארץ ישראל ובתום עשר שנים בארץ הביאה את הגר לאברהם, כיון שחשבה שזכות ארץ ישראל תסייע בעדה להוליד, אף שהארץ הייתה תחת שלטון כנעני. מלבד זאת יש את מעלת ישיבת ישראל בארצו, שזו זכות מעשית הקיימת בזמנים נבחרים שהעם בארצו ולא בשנות גלות ושלטון זר.

יוצא אם כן שיש לעם ישראל קנין הגוף בארץ ישראל, שגוף הארץ קנויה לו והיא נמצאת בחשיבותה תמיד אף כשהיא בשליטת אומות אחרות. ויש קנין פירות שזה זכות הישיבה בארץ בפועל ואכילת פריה, דבר זה משתנה עם השליטה בארץ ואינו קנין תמידי.

ד. בכל קנין ישנם שני שלבים, היציאה מרשות המקנה והכניסה לרשות הקונה, אשר על כן הוראת הבעלות יוצרת הקנין צריכה להיות חזקה ומוחלטת. שונה דין הקונה מהפקר

אור הדעת

פרקי מחשבה

התורה מזככת

ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו (בראשית יב ז).

א. מצינו בכל האבות שה' נראה אליהם, ראייה זו היא דבר נפרד משמיעת הוראותיו, כמו שנתייחד כאן מזבח אברהם על ראיית ה', וכן משמעות הכתוב 'וירא ה' אל אברם ויאמר', הראייה קדמה לאמירה והיתה מאורע מיוחד בפני עצמו. מהי משמעות ראייה זו, ואיך השיגו אותה האבות?

ב. מצינו גם שמיעת דבר ה', אך את זה מצינו גם בבריות שפלות כמו הנחש שפיתה את חוה והדג שבלע את יונה, הוי אומר ששמיעה זו היא פחותה מראייה ומתאימה גם אצל בריות שפלות. מהי השמיעה ובמה שונות השמיעה והראייה זו מזו?

ג. הקול הוא השגה חיצונית ונפרדת היוצאת מהדובר ומשפיעה על השומע ללא קשר מהותי ביניהם, לעומתה הראייה היא השגת ותפיסת המציאות עצמה מצד הרואה שלא בהשפעת המראה והרי היא יכולת של הרואה להשיג את הדבר בעצמו.

ד. נשמת ישראל משכלת את הבורא בעצם הווייתה, התפיסה שלה בו היא בבחינת ראייה שהיא מכוחה משגת אותו, אך החומר העכור הוא המחשיך ראייה זו ומרחיק את הנשמה עד שלא תוכל כי אם לשמוע את הבורא, הוי אומר לקבל באופן סביל את הוראותיו ולא לתפוס אותו עצמו. כן מצינו באדם וחוה, קודם החטא הם היו זכים, והחטא גרם להם את עכירות החומר והתאוה שמהם באה הבושה, וכה ענה אדם לה' ששאלו איכה את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירם אנכי, מחמת

ששמעתי את קולך בצורה חיצונית ולא ראיתך והשגתיך בעצמי כמקדם, הבנתי שגרמתי לעצמי עכירות החומר עד כדי שאתבייש בעירומי.

ה. אך אברהם אבינו ויתר האבות הקדושים הגיעו בארץ ישראל למדרגת אדם קודם החטא, ועל כן השיגה נשמתם את ה' בראייה שהיא המדרגה היותר גדולה ולא קלקל אצלם החומר.

ו. אכן 'מבשרי אחזה אלוקי' (איוב יט כו), אף מבשרי העכור המונע ממני בצורה פשוטה את ראיית ותפיסת האלוקות, עדיין אוכל לחזותו, לראותו בחזון, כלומר בראייה עמוקה יותר על ידי כלי המחזה (כמו מיקרוסקופ) מה שלא ניתן לראייה בלעדיו. וכלי זה הוא התורה הקדושה המרסנת ומזככת את החומר העכור המקשה על הראייה, ומחזירה בכך את אפשרות הראייה הטבעית.

ז. אך לא זו בלבד, בכלי המחזה הלא ניתן לראות גם מה שלא תראה העין אף בכוח מושלם בלא עכירות, כך גם בתורה הקדושה, לא זו בלבד שיש לה הכוח לסלק את עכירות החומר ולהאיר את אור הנשמה, יש בה גם הכוח להראות יותר ממה שהיתה זוכה הנשמה בלא החומר והאפשרות לזיכוכו על ידי התורה. אשר על כן דוקא מבשרי אחזה אלוקי, לא למרות בשרי אלא בגלל בשרי, כי החיבור לבשר לא די שאינו ממעיט את היכולת לראות את האלוקים על ידי זיכוכ התורה, יתרה מזו, הוא נותן את האפשרות ללימוד התורה שהיא כלי המחזה המגביר את יכולת הראייה מעבר לאפשרויות שלפניו.

(משך חכמה בראשית יב ז. וראה עוד בהקדמה לחומש שמות)

משך הלב

מעשי תורה ויראה

ימין ושמאל

מעשה ברבי מאיר שמחה מדווינסק זצוק"ל שישב בבית הכנסת לפני תפילת מעריב, והיה שם מגיד שיעור שאמר את שיעורו בין מנחה למעריב. ביני וביני נכנס אורח ת"ח ונעמד בצדי ביהכ"נ והקשיב לשיעור, באמצע הוא הקשה קושיה על המגיד שיעור עד שהמגיד שיעור התבייש ולא ידע מה להשיב, השתתק ולא יכל להמשיך, מיד התערב הגאון ר' מאיר שמחה והגיב בקול: מי שאינו יודע בין ימינו לשמאלו מכניס אפו לכאן! המגיד שיעור ששמע את דברי בעל האור שמח קיבל עידוד התחזק והמשיך להגיד את שיעורו. אח"כ שאל הרב השואל את האור שמח למה אמר כך? השיב לו ר' מאיר שמחה, ודאי הלא זו גמרא מפורשת (מועד קטן דף ה:): רבי ינאי הוה לי ההוא תלמידא דכל יומא הוי מקשי ליה, בשבתא דרגילא לא הוה מקשי ליה (-משום דאתו כולי עלמא לפירקא ואי מקשי ליה ולא הוה מצי לפירקא הוה מכסיף, רש"י) קרי עליה ושם דרך אראנו בישע אלוקים' (שמחשב מתי להקשות ומתי לא להקשות, עי' רש"י). ואמרו בגמרא אל תקרי ושם (בשין שמאלית) אלא שם (בשין ימנית). אבל אתה שאלת את המגיד שיעור וביישתו, אמר ר' מאיר שמחה - מסתמא שלא דרשת את הפסוק ולא ידעת להבדיל בין ימין לשמאל (בין שין שמאלית לימנית)...

חכמת חכמי

בינת המקראות

אראך, את מי ולמי?

אל הארץ אשר אראך (בראשית יב א).
א. בפשטות תיבת 'אראך' מדברת על הארץ, שאותה יראה ה' לאברהם, ואפשר לומר בזה ביאור נוסף.
ב. ארץ זו מסוגלת להתפתחותו הרוחנית של אברהם, היא הארץ אשר בה הקריבו אדם הראשון ונח את קרבנותיהם, ואף אברהם שהיה כבר קודם לכן ענק שבענקים ימצא בה את המקום לגדולתו.
ג. אברהם טרם ניסיונותיו הוא אברהם שאחר העמידה בניסיון, אלא שהתגלו כוחותיו ויראתו הטמונים בו ויצאו לפועל, כמו שנאמר בעקידה (בראשית כב יב) 'כי עתה ידעתי', לא היתה חסרה כי אם הידיעה.
ד. אל הארץ אשר בה אראך, אותך אראה לעיני כל, הארץ הזו היא המסוגלת להוציא את כל מעלותיך וכוחותיך לפועל ועל ידה יראו הכל את הנסתרות אשר בלבך.
(משך חכמה בראשית יב א)